

Η ΤΕΧΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ σφ. τεύχους).

ΜΕΡΟΣ Β'. — Η ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ Η ΑΣΙΑΤΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

I. Γενικὸς χαρακτὴρ τῆς Ἀραβικῆς τέχνης.
II. Βυζαντινὴ ἐπιρροή. — Πρωτοτυπία.

Ἡ Ἀραβικὴ τέχνη φαίνεται ἐκδηλουμένη διὰ μιᾶς ἐν τῷ κόσμῳ, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ ὁ Ἀραβικὸς λαός, ὅστις ἀνεφάνη αἰφνης καὶ ἀπροσδοκήτως.

Ἐν τούτοις, δὲν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀραβίαν, ἀλλ' ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐκεῖ ἔνθα οἱ Μουσουλμάνοι ἀνέμιχθησαν μετὰ τῶν Χριστιανῶν πλείοτερον ἢ ἄλλαχού. Ἐκεῖ ἡ Ἀραβικὴ τέχνη παρήγαγε τὰ ἀριστουργήματά της· καὶ ἡ συγχρώτισις αὐτῆς μετὰ τῆς βυζαντινῆς τέχνης συνετέλεσεν ὥστε νὰ τελειωθῇ κατὰ τύπον κατὰ ὑπογραμμὸν ὅπως βυζαντινόν. Ἦτο δὲ τοῦτο φυσικώτατον. Οἱ Μουσουλμάνοι κατέκλυσαν πρῶτον τὸ ἀνατολικόν κράτος, καὶ μετὰ τὴν νίκην ἐλάβανον τὰ τεμένη τῆς Χριστιανικῆς λατρείας διὰ νὰ τὰ ἀφιερῶσι εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τοῦ Μωάμεθ¹⁾. Τὰ τεμένη ταῦτα τῶν Χριστιανῶν ἦσαν πολὺ ὠραιότερα τῶν ἕως τότε ὠκοδομημένων, συνεπῶς ἐκρίθησαν ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους προσωρισμένα μᾶλλον διὰ τὸν Ἀλλὰχ καὶ τὸν προφήτην των.

Δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐκπληττώμεθα ἂν οἱ Μουσουλμάνοι ἀναπαρήγαγον ἐκτοτε τὸν τύπον καὶ ὅτι τὸ *τζαμίον* τὸ ἀραβικὸν ἐξήχθη ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Χριστιανικοῦ ἀνατολικοῦ κράτους. Ἀλλὰ παρατηροῦμεν

1ον) ὅτι οἱ Ἀραβες ἔδειξαν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Αἰγείρας ζωηρότητα πνευματικὴν τὴν ὁποίαν τὸ *κοράνιον* δὲν ἐδράδυνε νὰ ἀναπτύξῃ.

2ον) Ὅτι χωρὶς νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν σημαντικῶν οἰκοδομῶν τῶν ἰδρυθεισῶν ἀπὸ τῆς πλεόν ἀπομεμακρυσμένης ἀρχαιότητος εἰς τὴν *Γεμένην* καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἐρείπια, τὰ γειτονεύοντα μὲ τὴν μεγάλην πόλιν τῆς Σανᾶ, μαρτυροῦσιν ἀκόμη σήμερον τὴν σημασίαν τὴν μεγάλην, ἣν εἶχον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπῆρχον ἤδη εἰς τὸ Ἐτζοζ μνημεῖα ἀξίας τινος, οἷα ἡ *Κααμπᾶ* τῆς *Μέκκας*, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ καταστήσωσι τὸν παρατηρητὴν ἱκανόν νὰ ἐκτιμήσῃ τὰ ὠραιότερα ἔργα.

3ον) Ὅτι τὸ *κοράνιον* ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἀνάμνησις τῶν κατὰ παράδοσιν σωζομένων ἀξιωματικῶν τοῦ Μωάμεθ, ἀπαγορεύοντος τὰς παραστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς καὶ ἡ ἀπαγόρευσις ἢ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τυπικὴ καὶ αὐστηρά, ἤγαγον τοὺς Ἀραβας εἰς σύστημα ἰδιαιτέρως τινος διακοσμῆσεως, ἀφ' ἧς ἐξήγαγον θυμασίον ἀποτέλεσμα διὰ τὴν τέχνην.

4ον) Ὅτι τὰ βυζαντινὰ πρότυπα, ἅτινα ἐμimήθησαν οἱ Ἀραβες, ἐμελλον νὰ ἀνταποκρίνονται εἰς ἄλλα ἰδεώδη, νὰ ἐφαρμίζωνται εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ ἐπομένως νὰ πλάττωσι νέα σχέδια ἀρχιτεκτονικῆς καὶ νέας μορφῆς. Ἡ τελευταία αὕτη δικαιολογία μόνη θὰ ἤρκει διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἀραβικῆς τέχνης· εἰς τὸ *τζαμίον* καὶ τὸ ἀνάκτορον ἀνακεφαλαιοῦνται αἱ μεταμορφώσεις τῆς ἀραβικῆς τέχνης ἐν σμικρῷ.

Τὸ *Τζαμίον* πηγάζει ἐκ τοῦ *Κααμπᾶ*. Ὁ *Κααμπᾶ* ἦτο καὶ ἔμεινε μὲ ὅλην τὴν μεταρρυθμισιν τοῦ 1625, μικρόν τι ναῦδριον, περικυκλούμενον ὑπὸ μεγάλων τετραγώνων στηλῶν, ἀνεγειρομένων ὁλόγυρα.

Τὸ *τζαμίον*, μολονότι ἐγένετο ὁ οἶκος τῆς δεήσεως καὶ τῶν προσευχῶν ὅπου οἱ πιστοὶ δύνανται νὰ συνέρχωνται εἰς μέγαν ἀριθμόν, τηρεῖ κατὰ τι τοῦ σχεδίου ἐκείνου· ἕως τὴν σήμερον ἀκόμη πάντα τὰ *τζαμιά* ἔχουσι σχῆμα ὀρθογώνιον. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐμπροσθίας ὀψεως κεῖται τι, ὅπερ καλεῖται *Mihrab*, δεικνύει τὴν διεύθυνσιν τῆς Μέκκας, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλει ὁ Μουσουλμάνος νὰ στρέφεται διὰ νὰ προσευχῇ. Δεξιᾶ ἡ ἔδρα τοῦ *Σείχου*, ἀριστερῇ δὲ ἔδρα τοῦ *Μουεζζίν* πρὸς τὰ ἔνδον ἡ *μυμπερ* (ἔδρα τοῦ ἱεροκήρυκος). Τὰ *τζαμιά* ὁμοιάζουν τας περισσότερον μὲ τὸ *Κααμπᾶ* ἐφ' ὅσον εἶναι μᾶλλον ἀρχαῖα.

Τὸ *τζαμίον* τοῦ *Αμρου* εἰς τὸ Κάϊρον, τὸ οἰκοδομηθὲν ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως, παρουσιάζει ἱερὸν ἐκτάσεως μετρίου μεγέθους, ἐντὸς τείχους, εὐρείας τετραγώνου αὐλῆς, κατὰ μέτωπον τῆς εἰσόδου.

Οἱ πιστοὶ δύνανται νὰ εἰσέλθωσι μὲ τὸν ἵππον των ἐν τῇ αὐλῇ ἐκείνῃ καὶ νὰ προσευχηθῶσιν ἐκεῖ, μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμένον πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ ναοῦ. Περὶ τὸ *τζαμίον* καὶ συνήθως εἰς τετράγωνον αὐλὴν, ἐν ἣ εὐρίσκονται κρήναι, ἀναγκαῖον ἐφόδιον τοῖς νιπτομένοις καὶ καθαριζομένοις, βλέπει τις ἐν ἀναγνωστήριον. Εἰς τὸ πλάγι τοῦ *τζαμίου* ὑφoῦνται οἱ μιναρέδες (τόποι φωτός). Οἱ στρογγύλοι οὗτοι πύργοι, εἰτινες ὑφoῦνται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διακρινόμενοι κατὰ τὴν περιφέρειαν, λήγον εἰς ἀχμὴν, διαιροῦνται δὲ εἰς διαμερίσματα καὶ ἐξώστας, ὅθεν ὁ Μουεζζίν στρέφεται εἰς ὅλα τὰ σημεία τοῦ ὀρίζοντος, καλῶν ἐκείθεν, διὰ φωνῆς ἢ χηρᾶς καὶ γλυκείας, τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν προσευχὴν.

1) Εἰς τὴν Δαμασκὸν ὁ Ὁμάρ διήρπασεν εἰς δύο τὸν Ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀφῆσας τὸ μέρος τὸ δυτικὸν εἰς τοὺς Χριστιανούς, καὶ κρατήσας τὸ ἀνατολικὸν διὰ τοὺς Μουσουλμάνους.

Τὸ ἀνάκτορον.

Τὸ ἀνάκτορον τὸ ὁποῖον δεόν νὰ διατηρῇ προφυλαγμένους τοὺς ἐν αὐτῷ οἰκοῦντας ἀπὸ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ξένων, παρουσιάζει ἐξωθεν τοῖχους ὀρθοῦς, σχεδὸν γυμνοῦς, μὲ σπανίας τινὰς θυρίδας καὶ ἀνδρὰ ἡλιακά, ὡς οἱ ἐν Ἀνατολῇ τοὺς καλοῦσιν. Εἶναι, ὡς ἔγγιστα, ὁ αὐτὸς χαρακτήρ ὁ ἐξωτερικὸς εἰς τὰ ἀνάκτορα ὁ καὶ εἰς τὰ τζαμιά.

Τρόπος οἰκοδομῆς.

Οἱ Ἀραβες ἐλάχιστα μετεχειρίζοντο τοὺς λίθους εἰς τὰς οἰκοδομὰς των. Συνήθως ἀνεμίνυον ἄσβεστον μὲ ἄλλας ὕλας καὶ μὲ χονδροῦς στρογγύλους χάλικας.

Μεταξὺ δὲ δύο στανιδωμάτων κατὰ πλάτος, ὅπερ ἤθελον νὰ ἔχη τὸ τεῖχος, ἔθεντο τὸ μίγμα αὐτὸ καὶ ὅταν ἐπήγνυτο ἔσυρον ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῶν τὰς στανίδας, εἰς τρόπον ὥστε ἀνεδεικνύετο τὸ οἰκοδόμημα ἀπαστράπτον ἐκ τοῦ μίγματος, δι' οὗ ἔχριον αὐτὸ ἐν συνόλῳ τότε ἐπανειλημμένως.

Δὲν πρέπει συνεπῶς νὰ ἐκπληττώμεθα, ἐὰν τὰ μουσουλμανικὰ μνημεῖα δὲν παριστῶσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῶν, συνήθως, ὅψιν τινα ἀξίαν λόγου εἰς ἀνδράποτε.

Ὁ διάκοσμος.

Ἄλλ' ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ οἰκοδομήματος θαυμάζει τις τὴν σύλληψιν καὶ καλλονὴν τῶν γραμμῶν αἵτινες ἐκλήθησαν *γραμμαὶ ἀραβικαί*. Δείκνυνται αὐταὶ τόσον εἰς τὰ σχέδια τὰ ἐπὶ τῶν τεύχων, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἀνάγλυφα τοῦ γύψου, τοῦ ξύλου καὶ τῶν λίθων, οἵτινες ὅμοιοι μὲ ἀποκρυσταλλώσεις ἢ μὲ σταλακτίτας, ποικίλλουσι τὰς ἐπιφανείας τοῦ ἔνδον τεύχισμου τῶν μεγάρων ἐκείνων τῶν μεγαλοπρεπῶν. Ἡ ἀψὶς ἢ στηριζομένη ἐπὶ διαφόρων στηλῶν, παρουσιάζει πᾶσαν μορφήν καὶ σχῆμα. Τὸ τόξον τὸ ἀπλοῦν, τὸ κατωφερὲς ἢ ἀνωφερὲς· τὸ τόξον τὸ σιδηροῦν· τὸ τόξον τὸ θλωμένον, τὸ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐρὺ κτλ. τὰ τόξα τὰ ἐκκερμη, τέμνονται, ἡμιτέμνονται, συμπυκνῶνται, εὐρύνονται, συνδυάζονται, συνθλώνονται, καὶ τὰ διάφορα ταῦτα σχήματα κατακλύζουσιν ἀκατάσχετα τὸν θόλον· δὲν ὑπάρχει δὲ στίχος τοῦ Κορανίου ὅστις νὰ μὴ ἐχρησίμευσεν εἰς διακόσμησιν. Τὰ ἀραβικὰ στοιχεῖα, οἱ *κουρικοί*!) χαρακτῆρες, χορηγοῦσι τὸ μέσον ὅπως ἀποτελεῖται δι' αὐτῶν συγκριτικὴ διακόσμησις. Καμμία ἄλλη γραφή, οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ συριακὴ ἐξ ἧς ἄλλως ἢ κουρική γραφὴ παρήχθη, δὲν παρέχει τὰ αὐτὰ κεφάλαια, οἷα ἡ γραφὴ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀραβικοῦ ἀλφάβητου.

Οἱ Ἀραβες καὶ οἱ Μαῦροι τῆς Ἰσπανίας, χάρις εἰς τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν ἀπλότητα τῶν στοιχείων τούτων τῆς διακοσμήσεως καὶ τοῦ

ἐξωραϊσμοῦ, χάρις εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καλαισθησίαν, ἣν ἔδειξαν εἰς τὸν διάκοσμον τῶν μεγάρων καὶ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν τεμενῶν, ἠδυνήθησαν νὰ δώσωσι τὴν ἀραβικὴν σφραγίδα εἰς οἰκοδομὰς βισιγοθικάς καὶ νὰ ἀπατήσωσι πλέον ἢ ἅπαξ τοῖς μεταγενεστέροις ὡς λόγου χάριν ὡς πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Τολέδης καὶ τοῦ Ἀλκαζάρ τῆς Σεγοβίας.

Τὸ Ἀλκαζάρ τοῦτο μὲ τὴν τετράγωνον μεγάλην αὐλὴν τοῦ τὴν πλατυνομένην εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος αὐτῆς, διὰ μικρῶν πύργων στρογγύλων ἐστηριγμένων εἰς τὰ πλάγια αὐτῶν μέρη, εἶναι μία τῶν ἰσχυροτέρων ἐπαύλειων καὶ τῶν πρωτοτυποτέρων τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Βισιγόθων, τῶν μᾶλλον πολιτισμένων ἐκ τῶν βίρθάρων ἐκείνων λαῶν οἵτινες κατέκλυσαν τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, κέκτηται κάποιον ἐνδιαφέρον.

(Ἔπεται συνέχεια)

ΑΔΑΣ ΝΕΓΡΗ

ΤΟ ΓΡΑΦΤΟ

Τὴ νύχτα ἐτοῦτη στὸ προσκέφαλό μου
Ἐπρόβαλε μιὰ κατάσπρη μορφὴ
Μ' ἓνα μαχαῖρι στέκει στὸ πλευρό μου
Καὶ μ' ἀναμμένο μάτι μὲ θεωρεῖ

Τρομάζω· κι' ἀπομὲνω παγωμένη·
«Εἶμαι, μοῦ λέγει τότε ἡ Συμφορά,
Μὴ σκιάζεσαι, παρθένη ἀγαπημένη,
Σ' ἀγάπησα, δὲ θά σ' ἀφήσω πεινά.

Ἦστί μου φίλη, θά σ' ἀκολουθῶσω
Μέσ' τ' ἀνθῶ, μέσ' τ' ἀγκάθια, ὅπου διαβῇ
Τὰ βήματά σου δὲ θά παρατήσω
Μηδὲ στὸ μνήμα σου ὅταν κατεβῇ.»

—Φύγε ἀπὸ μένα, σκιά καταραμένη!
Μὲ στεναγμὸ πνιγμένον τῆς μιᾶς
Μ' ἀκλόνητη δὲ βράχος ἀπομένει
«Εἶνε, μοῦ λέει, τῆς μοῖρας σου γραφτό.

Εἶσαι λουλοῦδι ταπεινὸ ἀπὸ μνήμα
Κυπαρισσοῦ λουλοῦδι σκοτεινὸ
Σ' ἐπότισε, σ' ἀνάθρεψε τὸ κοῖμα,
Στὸ χιόνι ἀνθίζεις πάντοτε χλωμό.»

Κι' ἐγὼ τὸ μαῦρο πείσμα τῆς σὰν εἶδα
Τινάζομαι, πετιέμαι ξαφνικά
Καὶ τῆς φωνάζω.—Θέλω τὴν ἐλπίδα
Ποῦ λάμπει μέσ' τῇ νειότητι μου γλυκά.

Καὶ τοῦ ἔρωτα τοὺς κεραυνούς, τὰ πάθη
Τῆς λάμπης, τῆς ιδέας τὰ φιλιὰ
Μ' αὐτὰ θά βλέπω στῆς ψυχῆς τὰ βάθη
Φύγε, κακοῦργα ὦ! φύγε μακριά...»

Κι' ἐκείνη μοῦπε.—Ἡ δόξα ξεφυτρώνει
Λουλοῦδι στήν πολυπάθη καρδιά,
Ποῦ ὁ στεναγμὸς, ὁ θοῆνος τὸ μυρόνει
Ποῦ ἔχει τὸ δάκρυ, τὸ αἷμα γιὰ δροσιά.

Φτεροῦγισμα κρυφὸ ψυχῆς—ὁ πόνος
Τοῦ πνεύματος τῆς ἀστραπαῖς γεννᾷ
Αὐτὸς παλεῖται, καὶ νικαίει μόνος.»
Κι' ἐγὼ τῆς λέγω... «Μεῖνε Συμφορά.»

Μετάφρασις Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

1) Ἡ κουρική γραφή. Παράγεται τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς πόλεως Κούφα. Κούφα ἢ ἀρχαία Βορσίππα τῶν Χαλδαίων (140 χιλ. νοτίῳ τῆς Βαγδάτης, δεξιόθεν τοῦ Εὐφράτου) ὑπῆρξε πρὸ τῆς Βαγδάτης ἡ διαμονὴ πολλῶν Χαλιφῶν.